

УДК 001.92+575

**УКРАЇНСЬКЕ ТОВАРИСТВО ГЕНЕТИКІВ І СЕЛЕКЦІОНЕРІВ
ІМ. М. І. ВАВИЛОВА ТА КАФЕДРА ГЕНЕТИКИ
КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА — 50 РОКІВ СПІВПРАЦІ**С. В. ДЕМИДОВ¹, І. А. КОЗЕРЕЦЬКА¹, В. А. КУНАХ²¹Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Україна, 01601, Київ, вул. Володимирська, 64
e-mail: iryna.kozeretska@gmail.com²Інститут молекулярної біології і генетики НАН України
Україна, 03680, Київ, вул. Академіка Заболотного, 150

У статті коротко проаналізовано спільну роботу Всеукраїнської громадської організації «Українське товариство генетиків і селекціонерів ім. М. І. Вавилова» (УТГІС) та кафедри генетики Київського національного університету імені Тараса Шевченка протягом 50 років від часу заснування Товариства. Розглянуто участь у роботі УТГІС співробітників кафедри, роль кафедри, особливо на етапі становлення та перших 20 років діяльності Товариства.

Ключові слова: історія науки, генетика, селекція.

Установчий з'їзд Товариства генетиків і селекціонерів Української РСР (нині — Всеукраїнська громадська організація «Українське товариство генетиків і селекціонерів ім. М. І. Вавилова», УТГІС) відбувся 2–3 березня 1967 р. у місті Києві у приміщенні великої конференц-зали АН УРСР. Головою Оргкомітету з'їзду був проф. П. К. Шкварніков, який у той час очолював кафедру генетики і селекції Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка (нині — Київського національного університету імені Тараса Шевченка) і був також керівником Сектору генетики АН УРСР. Співробітники кафедри брали активну участь у проведенні з'їзду, а доцент Д. М. Голда підготував головні документи з'їзду та опублікував звіт про його проведення у журналі «Цитология и генетика» [1].

На з'їзді у вступному слові віце-президент АН УРСР академік АН УРСР В. С. Гутиря відмітив, що вчені України зробили величезний внесок у розвиток генетики. Імена С. Г. Навашина, І. І. Шмальгаузен, А. О. Салегіна, Л. М. Делоне відомі не тільки у нашій країні, а й за кордоном. Він також відзначив видатні досягнення українських селекціонерів В. Я. Юр'єва, М. Ф. Іванова, В. П. Соколова, О. О. Горлача, Ф. Г. Кириченка, В. М. Ремесла. Товариству було присвоєно ім'я академіка Миколи Івановича Вавилова, який починав свою наукову діяльність в Україні, та, на жаль, фактично і закінчив її тут. Оскільки опис виступів на з'їздах та рішень з'їздів УТГІС наведено в [2], у даній роботі вони згадуються переважно не будуть.

Обрана на установчому з'їзді рада УТГІС у складі 45 осіб на своєму першому організаційному засіданні 3 березня 1967 р. обрала президентом УТГІС проф. П. К. Шкварнікова, чотирьох віце-президентів та членів Президії у кількості 13 осіб (подробіці див. [2]). На засіданні 7 травня 1967 р. Президія ради УТГІС затвердила голів секцій ради Товариства:

1. В. В. Моргун — секція генетики і селекції рослин;
2. В. Є. Недава — секція генетики і селекції тварин;
3. І. Р. Бариліак — секція генетики людини і медичної генетики;
4. О. І. Курінний — секція генетичних аспектів забруднення навколишнього середовища;
5. М. Є. Кучеренко — секція біохімічної генетики;
6. В. Г. Шахбазов — секція викладання генетики.

Робота секцій здійснювалась за розробленим бюро секцій річним планом, затвердженим Президією УТГіС.

Починаючи з 1968 р., президент УТГіС проф. П. К. Шкварніков почав залучати до роботи у президії Товариства Геннадія Дмитровича Бердишева, який у той час працював завідувачем відділу генетики індивідуального розвитку у Секторі молекулярної біології і генетики АН УРСР і, за сумісництвом, на 0,5 ставки, доцентом кафедри генетики і селекції у Київському державному університеті ім. Т. Г. Шевченка. (З часом, у 1976 р., на III з'їзді УТГіС Г. Д. Бердишева буде обрано першим віце-президентом УТГіС). У 1971 р. проф. Г. Д. Бердишева обирають завідувачем кафедри генетики і селекції Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка, а в 1974 р. кафедра отримує нову назву «кафедра загальної та молекулярної генетики». Відтоді протягом 15 років (1970–1985 рр.) кафедра загальної та молекулярної генетики Київського державного університету була головною базою для роботи Президії УТГіС. Тут знаходились приміщення для штатних співробітників УТГіС, кафедра забезпечувала матеріальну базу Товариства (столи, шафи, сейф, друкарські машинки, папір, канцелярське приладдя тощо). Університет відшкодував кошти за телефонні розмови Президії УТГіС, розсилку його чисельної кореспонденції в обласні відділення УТГіС тощо. На кафедрі проходили засідання Президії УТГіС (крім виїзних засідань і спільних засідань з Президією Південного Відділення Всесоюзної Академії сільськогосподарських наук ім. В. І. Леніна (ВАСГНІЛ).

Другий з'їзд УТГіС відбувся 7–10 червня 1971 р. в м. Києві. Відкриття з'їзду і перше пленарне засідання проходили у приміщенні головного («червоного») корпусу Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. Проф. П. К. Шкварнікова було обрано президентом УТГіС на новий термін. Звіт про перебіг II з'їзду УТГіС опубліковано Голдою Д. М., Моргуном В. В. та Стрельчуком С. І. у журналі «Цитология и генетика» [3].

З'їзди УТГіС відбувалися один раз на п'ять років, але підготовка до з'їзду розпочиналася задовго до його проведення. Вона складалася з великої різнобічної роботи: визначення дати, місця і тематики з'їзду, розсилки в обласні відділення декількох інформаційних листів, організації виборів делегатів тощо. У відповідь від членів УТГіС надходили заявки на участь у

з'їзді, тематика доповідей, домашні адреси, телефони учасників. Як правило, одному члену УТГіС дозволяли участь з одним чи, як виключення, декількома доповідями і, відповідно, тезами.

Найвідповідальнішим моментом підготовки з'їзду було публікування тез. Тези проходили рецензування, з подальшим внесенням правок, якщо того вимагали рецензенти. Після формування тематичних томів до кожних тез додавали акт експертизи, після чого отримували дозвіл на опублікування Головліту України (це була, по суті, цензура матеріалів). Далі — домовленості з типографією, сплата коштів за друк усіх томів, доставка їх на кафедру, розсилка учасникам з'їзду. Частину тиражу тез доповідей роздавали і продавали на з'їздах. Підготовку до з'їзду і зараз варто визнати титанічною роботою, але важко навіть уявити собі тепер, який об'єм часу та кількість залучених співробітників, перш за все співробітників кафедри генетики, потребувало це в ті часи!

Наступний, III-й з'їзд УТГіС відбувся 22–25 червня 1976 р. в м. Києві у приміщенні головного корпусу Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. У роботі з'їзду взяло участь близько 600 осіб, включаючи 178 делегатів від 20 обласних відділень. До початку з'їзду опубліковано тези доповідей у двох частинах (томах) загальним об'ємом понад 25 друкованих аркушів, які містили близько 650 тез доповідей авторів з усього Радянського Союзу. На цьому з'їзді президентом УТГіС обрано академіка О. О. Созінова, а проф. Г. Д. Бердишева обрано першим віце-президентом УТГіС. Звіт-хроніку про перебіг III з'їзду УТГіС опубліковано в журналах «Цитология и генетика» і «Генетика» [5, 6].

Президія УТГіС під керівництвом переважно зав. кафедри, проф. Г. Д. Бердишева (президент УТГіС академік О. О. Созінов працював у цей час у Москві) організовувала, крім з'їздів, також симпозиуми за окремими напрямками генетики, підтримувала участь членів УТГіС у Всесоюзних і Республіканських наукових форумах, у зарубіжних генетичних та інших конгресах. Президія УТГіС проводила Всесоюзні наукові форуми безпосередньо на кафедрі генетики Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка (наприклад, спільно з кафедрою біохімії — з біохімічних механізмів регуляції генетичної активності (м. Канів, 1984 р.), з нуклеаз (кафедра загальної і молекулярної генетики, Київ — 1985 р. та ін.).

Велику роботу Президія УТГіС проводила у ювілейні вавиловські дні. Зокрема, спеціальний симпозиум з нагоди 90-річчя від дня народження М. І. Вавилова проведено у м. Полтава, де майбутній академік М. І. Вавилов студентом розпочав свою наукову діяльність.

У підготовці, проведенні і науковій роботі ІV з'їзду УТГіС, що відбувся 19–22 травня 1981 р. у м. Одеса на базі Всесоюзного селекційно-генетичного інституту (ВСГІ), Одеського політехнічного інституту і Одеського державного університету, співробітники кафедри загальної та молекулярної генетики Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка також брали активну участь. Так, на пленарному засіданні з доповіддю «Системна будова і функ-

ціонування гена» виступив доктор біол. наук, проф. Г. Д. Бердишев, який також очолював роботу однієї із секцій конференції. На цьому з'їзді президента УТГіС О. О. Созінова і першого віцепрезидента Г. Д. Бердишева було переобрано на новий п'ятирічний термін. Звіт про роботу з'їзду за авторством співробітників кафедри було опубліковано у журналах «Генетика» та «Цитология и генетика» [7, 8].

Наявні дані про динаміку членства УТГіС за період до 1981 року свідчать, що у ті часи організація росла кількісно і розвивалась якісно. Збільшення кількості обласних відділень Товариства, кількості членів первинних організацій, дійсних членів і колективних членів за роками наведено нижче (див. таблицю).

Таблиця. Кількісний ріст обласних відділень, первинних організацій, членів і колективних членів УТГіС ім. М. І. Вавилова за 1967–1981 рр. (за [4])

Роки	Обласні відділення	Первинні орг.	Дійсні члени	Колективні члени	Примітка
1967	8	?	240	23	
1971	13	?	800	38	
1976	20	?	2117	50	
1981	22	145	2633	55	На 01.01.1981

Крім кількісного, значно покращився якісний науковий склад дійсних членів Товариства. До складу УТГіС ім. М. І. Вавилова на початок 1981 р. входило 9 академіків, 6 членів-кореспондентів АН УРСР, АН СРСР та ВАСГНІЛ, 116 докторів біологічних, сільськогосподарських, медичних наук, 1002 кандидата біологічних, сільськогосподарських, медичних наук, 1077 спеціалістів народного господарства і 423 студента [4]. УТГіС ім. М. І. Вавилова свою діяльність здійснювало на підставі статуту Товариства під керівництвом Ради, Президії і президента Товариства. Свою діяльність УТГіС координувало з Відділенням загальної біології і Відділенням фізіології, біохімії і теоретичної медицини АН УРСР, Південним Відділенням ВАСГНІЛ (нині — НААН України), відповідними Міністерствами України (сільськогосподарства, освіти, охорони здоров'я, тощо).

V з'їзд УТГіС відбувся 17–20 червня 1986 р. в Умані (Черкаська обл.) на базі Уманського сільськогосподарського інституту (нині — Уманський національний університет садівництва). Кафедра загальної та молекулярної генетики Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка брала активну участь у підготовці та проведенні і цього з'їзду. З доповіддю «Дія екзогенних нуклеїнових кислот і проблеми генної інженерії евкаріотів» на пленарному засіданні виступив доктор біол. наук, проф. кафедри загальної та молекулярної генетики Г. Д. Бердишев. На цьому з'їзді президентом УТГіС обрано члена-кореспондента АН УРСР В. В. Моргуну, а проф. Г. Д. Бердишев був обраний членом президії Товариства.

У роботі VI з'їзду УТГіС, який проходив 3–6 березня 1992 р. у Полтаві на базі Полтавського сільськогосподарського інституту, взяли участь завідувач кафедри загальної та молеку-

лярної генетики доктор біол. наук, проф. Храпунов Сергій Миколайович, кандидат біол. наук, доцент Безруков Володимир Федорович та аспірант кафедри Бондар Наталія Всеволодівна.

Представники кафедри брали участь і у VIII-му з'їзді Товариства (24–28 вересня 2007 р.). Саме в кулуарах цього з'їзду відбулася неформальна нарада між представниками Львівського національного університету імені Івана Франка (доктор біол. наук, проф. Федоренко В. О.), Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (кандидат біол. наук, проф. Воробйова Л. І.) та Київського національного університету імені Тараса Шевченка (кандидат біол. наук, доцент Козерецька І. А.), результатом якої стало рішення про започаткування під егідою Товариства міжнародної конференції «Дрозофіла в експериментальній біології та генетиці». З 2008 року на базі установ-засновників первинних осередків Товариства проводиться що два роки міжнародна конференція «Дрозофіла в експериментальній біології та генетиці» [9], в організації якої кафедра генетики Київського національного університету імені Тараса Шевченка бере безпосередню участь, а у 2012 році приймала учасників цієї конференції на базі Канівського природного заповідника Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

У 2007 р. Президія товариства вирішила сформувати на базі Київського відділення УТГіС два осередки, Київське міське та Київське обласне відділення. Перше було очолене представником кафедри загальної та молекулярної генетики, кандидатом біол. наук, доцентом Козерецькою І. А, а друге — професором цієї ж кафедри, доктором біол. наук В. С. Коноваловим. З 2012 р. доцент кафедри, доктор біол. наук І. А. Козерецька є членом Ради УТГіС та членом редколегії журналу «Вісник Українського товариства генетиків і селекціонерів», членом оргкомітету щорічних Міжнародних народних конференцій «Фактори експериментальної еволюції організмів», що їх проводить УТГіС.

Співробітники кафедри брали і беруть активну участь в конференціях Товариства і як члени оргкомітету конференцій, і як доповідачі, про що свідчать публікації у збірниках «Фактори експериментальної еволюції організмів» та програми конференцій Товариства (див., наприклад [9–11]).

Без сумніву, 50 років діяльності УТГіС імені М. І. Вавилова, активної спільної праці з кафедрою загальної та молекулярної генетики Київського національного університету імені Тараса Шевченка доводять, що тільки у тісному співробітництві можливо досягти високих наукових і науково-організаційних здобутків у роботі громадської організації, якою є УТГіС.

Подяки. Автори зазначають, що при написанні цієї статті частково використано матеріали, зібрані у свій час у процесі кропіткої роботи кандидатом біол. наук, доцентом кафедри загальної та молекулярної генетики Київського національного університету імені Тараса Шевченка Данилом Мусійовичем Голдою.

Перелік літератури

1. *Golda D. M.* The Constituent Republican Congress of the Ukrainian Society of Geneticists and Breeders // *Tsitologija i genetika*. — 1967. — V. 1, № 4. — P. 91–94.
2. *Kunakh V. A.* Chronology of Vavilov Society of Geneticists and Breeders of Ukraine in the congresses. To the 50th anniversary of the founding // *Visnik ukrains'kogo tovaristva genetikiv i selekcioneriv*. — 2017. — V. 15, № 1. — P. 78–96.
3. *Golda D. M., Morgun V. V., Strelchuk S. I.* II Congress Vavilov Society of Geneticists and Breeders of Ukraine // *Tsitologija i genetika*. — 1972. — V. 6, № 2. — P. 178–182.
4. *Demidov S. V. et al.* Kiev University and development of genetics in Ukraine. — Kyiv: Phitosociocentr, 2007. — P. 37–51.
5. *Strelchuk S. I., Golda D. M.* III Congress Vavilov Society of Geneticists and Breeders of Ukraine // *Tsitologija i genetika*. — 1976. — V. 10, № 6. — P. 553–555.
6. *Berdishev G. D., Golda D. M.* The third congress of geneticists and breeders of Ukraine // *Russian journal of Genetics*. — 1977. — V. 13, № 7. — P. 1321–1323.
7. *Berdishev G. D., Golda D. M., Zuy V. D.* Vavilov Society of Geneticists and Breeders of Ukraine — state and tasks of genetics in the Ukrainian SSR // *Tsitologija i genetika*. — 1981. — V. 15, № 5. — P. 85–92.
8. *Berdishev G. D., Golda D. M.* IV Congress of Geneticists and Breeders of Ukraine // *Russian journal of Genetics*. — 1982. — V. 18, № 10. — P. 1733–1735.
9. *V International Conference «Drosophila in Experimental Genetics and Biology».* Abstracts book // Kyiv. — 2016. — 42 p.
10. *Factors in Experimental Evolution of Organisms: Proceeding Vavilov Society of Geneticists and*

Breeders of Ukraine / National Academy of Science of Ukraine, Institute of Molecular Biology and Genetics, Vavilov Society of Geneticists and Breeders of Ukraine; edit: V. A. Kunakh (chief editor) et al. — Kyiv, 2016. — V. 18. — P. 265.

11. *Factors in Experimental Evolution of Organisms: Proceeding / National Academy of Science of Ukraine, Institute of Molecular Biology and Genetics, Vavilov Society of Geneticists and Breeders of Ukraine; edit.: V. A. Kunakh (chief editor) et al. — Kyiv, 2017. — V. 21. — P. 368.*

**THE VAVILOV SOCIETY OF GENETICISTS
AND BREEDERS OF UKRAINE
AND DEPARTMENT OF GENETICS
OF THE TARAS SHEVCHENKO
NATIONAL UNIVERSITY OF KYIV —
50 YEARS OF COLLABORATION**

S. V. Demidov¹, I. A. Kozeretska¹, V. A. Kunakh²

¹National Taras Shevchenko University of Kyiv, Ukraine, 01601, Kyiv, Volodymyrska str., 64

²Institute of Molecular Biology and Genetics, NAS of Ukraine, Ukraine, 03143, Kyiv, Zabolotny str., 150

This article is intended to provide a brief analysis regardless a collaboration between Ukrainian public organization «Vavilov Society of Geneticists and Breeders of Ukraine» (VSGBU) and Department of Genetics in Taras Shevchenko National University of Kyiv during 50 years, since the day of establishing of the Society. The participation of staff members of the department, the role of the department, especially during the first 20 years of activity of the Society had been considered.

Keywords: the history of science, genetics, breeding.